



АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДЕФІНІЦІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Галина Сердюк

аспірантка Інституту професійної освіти Національної академії педагогічних наук України.

<https://orcid.org/0000-0003-2660-5553>, e-mail: serdyuk.galina@gmail.com

Реферат

Актуальність розвитку дослідницької спрямованості педагогічної діяльності визначається сучасною парадигмою освіти, що потребує вчителя, здатного організувати дослідно-орієнтоване навчання; актуальність зумовлена також об'єктивною потребою формулювання вичерпних дефініцій базових понять досліджуваної проблеми розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови та літератури в системі науково-методичної роботи ліцею.

Мета: проаналізувати сучасні наукові дослідження з проблеми розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови та літератури, здійснити термінологічний аналіз поняттєво-категоріального апарату наукової проблеми, уточнити логіко-семантичний зміст базових понять дослідження: «учитель української мови та літератури», «дослідницька компетентність учителя української мови та літератури».

Методи: вивчення наукових джерел, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, законодавчих актів і нормативно-правових документів – для з'ясування ступеня розробленості проблеми; узагальнення й систематизація – для узагальнення теоретичних основ досліджуваної проблеми, уточнення змісту понять: «учитель української мови та літератури», «дослідницька компетентність учителя»; дефінітивний аналіз – для уточнення логіко-семантичного змісту базових понять дослідження «учитель української мови та літератури», «дослідницька компетентність учителя української мови та літератури».

Результати: проведено аналіз та здійснено систематизацію сучасних наукових досліджень із проблеми розвитку дослідницької компетентності вчителя-словесника, виокремлено й схарактеризовано базові поняття наукової проблеми розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови та літератури, встановлено родо-видові зв'язки між базовими та суміжними поняттями.

Висновки: уточнено зміст поняття «учитель української мови та літератури» (фахівець з мовно-літературної галузі знань, який має фундаментальну теоретичну підготовку з фахових дисциплін, володіє ключовими професійними та спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями, сучасною методикою викладання та технологіями навчання, забезпечує якісне навчання української мови та літератури, розв'язує навчально-виховні, інноваційно-методичні, дослідницькі проблеми та створює соціокультурне середовище в освітньому закладі); уточнено зміст дефініції «дослідницька компетентність учителя української мови та літератури» (інтегративно-професійна властивість особистості, що синтезує особистісно-рефлексивні якості, сприятливі для реалізації вчителя-філолога в дослідницькій діяльності; систему цінностей та мотивацію здійснювати науковий пошук у галузі філології, методики, педагогіки; знання, уміння, навички, що забезпечують ефективну дослідницьку діяльність; готовність до саморозвитку на основі усвідомлення значущості дослідництва в мовно-літературній галузі знань; успішний досвід наукового дослідження; здатність вирішувати науково-методичні проблеми та реалізовувати інтеграцію освіти і науки у вивченні мови та літератури).

Ключові слова: педагогічна освіта, учитель української мови та літератури, дослідницька компетентність учителя української мови та літератури

Вступ. Сучасна освіта переживає виклики, пов'язані з військовою агресією, руйнацією системи освітніх закладів України, утратою матері-

ально-технічної бази, зменшенням кадрового потенціалу, загрозою життю і здоров'ю учасників освітнього процесу. Водночас спостерігаємо

нарощування духовного потенціалу нації, здатної до консолідації. За цих умов у професійній діяльності вчителя української мови і літератури з'являються нові вектори діяльності, пов'язані з питанням переосмислення значення мови як національного ідентифікатора, проблемою відповідальності, розвитком дослідницької компетентності. Вчитель української мови та літератури впливає на формування гуманітарної національної еліти, забезпечує конкурентоспроможність вітчизняної освіти. Повноправна інтеграція до європейського та світового дослідницького простору розглядається, як потенційна можливість освіти в процесі її відновлення (Міністерство освіти і науки України, 2022). У Професійному стандарті за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» ідеться про інтеграцію фундаментальної науки, освітнього процесу та практики, а відповідна компетентність учителя виявляється в здатності організовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі (Верховна рада України, 2020). Проблеми інтеграції освіти і науки та реалізації компетентнісного підходу актуалізовано в багатьох міжнародних документах, зокрема Меморандумі про безперервну освіту Комісії Європейського Союзу (2000), Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя (2006). Ключові засади державної політики щодо розвитку дослідницької компетентності загалом означені в Законі України «Про освіту» (2017), Концепції Нової української школи (2017), Концепції розвитку педагогічної освіти (2018). Про здатність учителя використовувати наукові методи пізнання в освітньому процесі йдеться в Концепції розвитку освіти України на період 2015–2025 роки (2015), Професійному стандарті вчителя (2020). Отже, удосконалення освітнього процесу відбувається з розвитком дослідницької компетентності вчителя в процесі його професійної діяльності. Оскільки еволюцію об'єкта дослідження можливо простежити на основі здійснення системного аналізу категорій, зміст яких відображає всі його аспекти, то актуальним вбачаємо уточнення логіко-семантичного змісту ключових понять дослідження: «учитель української мови та літератури», «дослідницька компетентність», «дослідницька компетентність учителя української мови та літератури».

Джерела. Проблема розвитку дослідницької компетентності у вітчизняній педагогіці стосувалася процесу підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти та процесу вдосконалення

фахової майстерності в системі післядипломної освіти. Наукові розвідки вчених стосувалися навчально-методичних систем професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (Л. Базиль, В. Коваль, О. Куцевол, С. Омельчук, О. Семенов, І. Соколова та ін.). Проблеми професійної підготовки філологів вивчали Л. Бабенко, С. Астахова, Н. Бородіна, К. Везетій Н. Іваницька, Ю. Картава, В. Коваль, І. Лебедик, Л. Лузан, С. Мурзіна, С. Перова, Г. Пяткова, Т. Симоненко, Л. Решетняк, В. Сидоренко, Н. Химера, Г. Штельмах. Увагу вчених привертало питання педагогічного дискурсу учителів-словесників (Нікітіна, 2013), професійної компетентності майбутніх учителів-філологів (Коваль, 2013), педагогічної майстерності (Сидоренко, 2013), розвитку творчого потенціалу вчителів у системі післядипломної освіти (Сиваш, 2020), теорії і практики формування дослідницьких умінь (Семенов, & Земка, 2014), дослідницької діяльності майбутніх учителів-філологів (Л. Бутенко, А. Вітченко, М. Вовк, Н. Волошина, Н. Голуб, О. Горошкіна, А. Градовський, Л. Мацько, Н. Остапенко, Є. Пасічник, М. Пентиліук, Л. Струганець, Г. Токмань та ін.).

Студіювання наукового доробку вчених не формує цілісного уявлення про сутність досліджуваного феномена. З огляду на актуальність зазначеної проблеми виникає потреба уточнення дефініції поняття «дослідницька компетентність учителя української мови та літератури».

Мета статті – проаналізувати сучасні наукові дослідження з проблеми розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови та літератури, здійснити термінологічний аналіз поняттєво-категоріального апарату наукової проблеми, уточнити логіко-семантичний зміст базових понять дослідження: «учитель української мови та літератури», «дослідницька компетентність учителя української мови та літератури».

Методи дослідження: вивчення наукових джерел, психолого-педагогічної та науково-методичної літератури, законодавчих актів і нормативно-правових документів – для з'ясування ступеня розробленості проблеми; узагальнення й систематизація – для узагальнення теоретичних основ досліджуваної проблеми, уточнення змісту понять: «учитель української мови та літератури», «дослідницька компетентність учителя»; дефінітивний аналіз – для уточнення логіко-семантичного змісту базових понять дослідження «учитель української мови та літератури», «дослідницька компетентність учителя української мови та літератури».

Результати та обговорення. Сучасна українська освіта активно оперує терміном «компетентність». Словник професійної освіти визначає компетентність (від. лат. *competo* – відповідний, підхожий) як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності (Ничкало, 2000). У Законі України «Про освіту» (розд. I, ст. 1) компетентність подано як динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, щоб провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (Верховна Рада України, 2017). Компетентнісний підхід визначає зміст освіти, про що йдеться в Державних стандартах та «Критеріях навчальних досягнень» (2020). Ресурс знань, умінь, навичок, ціннісні, особистісні, пізнавальні, емоційні ставлення, досвід людини визначають її спроможність активно діяти. Цінним є твердження, про компетентність як інтегративне утворення (характеристика) особистості, що сприяє її успішній самореалізації в суспільстві на основі знань, умінь і навичок. (Радкевич, & Радкевич, 2021, с. 55). Ідеться про здатність здійснювати успішну діяльність у професійній сфері. Згодні з думкою, що компетентність формується під час навчання, розвивається в діяльності та дозволяє на компетентнісних засадах вирішувати професійні завдання (Сисоєва, & Козак, 2016, с. 59). Поняття «компетентність», розуміємо як інтегровану особистісну якість людини, рівень підготовленості, обізнаності, ступінь оволодіння способами діяльності, що й визначає якість її діяльності.

Простежимо логічні зв'язки між поняттями «компетентність» – «професійна компетентність» – «педагогічна компетентність». Вважаємо професійну компетентність, що визначає здатність вирішувати професійні проблеми і типові професійні завдання, базовою характеристикою діяльності спеціаліста. Знання та вміння становлять її змістовий та процесуальний компоненти. Поняття «педагогічна компетентність» теж розглядаємо в єдності теоретичної і практичної готовності вчителя забезпечувати високий рівень освітнього процесу. Важлива для нашого дослідження думка, що професійна компетентність учителя – це сукупність знань і практичних навичок, необхідних для успішної реалізації педагогічної діяльності; вроджених здібностей до співпраці з іншими людьми, відповідні моральні якості, а формування професійної компетентності – процес циклічний, адже в педагогічній діяльності необ-

хідне постійне підвищення професіоналізму (Столяренко, & Столяренко, 2021, с. 333).

Зупинимося на дефініціях професійної компетентності, сформульованих викладачами-філологами. Наприклад, В. Сидоренко розглядає професійну компетентність учителя-словесника як процес набуття ним певних характеристик, що визначають індивідуальний стиль роботи, спосіб досягнення навчально-виховної мети, забезпечують якість професійної діяльності (Сидоренко, 2015). Зокрема, Л. Базиль визначає професійну компетентність учителя української мови і літератури як цілісний динамічний багаторівневий комплекс індивідуально-особистісних і професійно-діяльнісних якостей особистості, що забезпечують творче використання набутих цінностей, компетенцій і досвіду діяльності для виконання завдань шкільної філологічної освіти (Базиль, 2016, с. 57). Л. Коваленко розуміє професійну компетентність учителя-філолога як сукупність загальнопрофесійних та особистісних ресурсів, необхідних для виконання на належному рівні посадових обов'язків відповідно до чинних освітніх стандартів гуманітарної галузі (Коваленко, 2017).

Зазначимо, що в проаналізованих нами наукових джерелах професійну компетентність учителя-словесника розглядають як: 1) процес набуття педагогом відповідних особистісних та професійних якостей; 2) інтегрований показник особистісно-діяльнісних особливостей фахівця; 3) обізнаність педагога в знаннях і вміннях та їх нормативних ознаках, які необхідні для професійної діяльності 4) результат професійної майстерності, творчої діяльності.

Ознайомлення з науковими розвідками дозволяє визначити суміжні та базові поняття дослідження, установити родо-видові зв'язки між ними. Відповідно до логіки нашого дослідження ми визначаємо, що вчитель – це фахівець (спеціаліст), який володіє професійною (педагогічною) компетентністю для здійснення педагогічної діяльності в закладі освіти. У Професійному стандарті за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти» розрізняють загальні та професійні компетентності вчителя. До спеціалізованих належать: мовно-комунікативна, предметно-методична, інформаційно-цифрова, психологічна, емоційно-етична, компетентність педагогічного партнерства, інклюзивна, здоров'язбережувальна, проєктувальна, прогностична, організаційна, оцінювальна-аналітична, інноваційна, здатність до навчання впродовж життя, рефлексивна (Верховна

Рада України, 2020). Аналізуючи стандарт вищої освіти за спеціальністю 035 «Філологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (Міністерство освіти і науки України, 2019), можемо зазначити, що спеціальні (фахові, предметні компетентності) визначають здатності здійснювати науково-професійну роботу, володіння дослідницькими підходами та методами. Зазначимо, що предметні компетентності філолога ґрунтуються на здатності вчителя здійснювати дослідницьку діяльність.

Реформування системи профільної освіти передбачає створення до 2025 р. мережі закладів III ступеня. До 2027 р. має відбутися повноцінна реформа старшої профільної школи. Вибір академічного чи професійного спрямування обумовлений перспективою поглибленого вивчення профільних предметів (академічне) або ж мотивацією здобуття професії (профільне). Типи закладів освіти визначені статтею 35 (розд. V) Закону України «Про повну загальну середню освіту» (Верховна Рада України, 2020). Ліцеї як заклади середньої освіти III ступеня забезпечують здобуття профільної середньої освіти. Проблема формування мережі закладів старшої школи (ліцеїв) пов'язана з питанням наявності відповідних кадрів – учителів нової формації, які здатні до апробації інноваційних методик навчання, реалізації навчальних програм профільного спрямування, нових підходів до організації освітнього процесу, зокрема й дослідно-орієнтованого. Особистість як суб'єкт саморозвитку в процесі дослідно-орієнтованого навчання набуває відповідної свободи, що забезпечується ліцеєм (Сердюк, 2022 а, с. 208).

Отже, учитель української мови та літератури ліцею – це фахівець з мовно-літературної галузі знань, який має фундаментальну теоретичну підготовку з фахових дисциплін, володіє ключовими професійними та спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями, сучасною методикою викладання та технологіями навчання, забезпечує якість вивчення української мови та літератури, розв'язує навчально-виховні, інноваційно-методичні, дослідницькі проблеми та створює соціокультурне середовище в ліцеї. Дослідницька компетентність учителя-словесника розвивається на ґрунті пізнання мовно-літературних явищ, на основі новітніх досягнень у цій галузі знань. Її можна трактувати як одну із передумов розвитку професійної майстерності. У рамках дослідження теми розглядаємо дослідницьку компетентність компле-

ксно, у поєднанні відповідних знань (методологія наукової творчості), системи необхідних умінь (аналізу, синтезу), практичних навичок (виконання дослідницьких завдань), світоглядного та мотиваційного компонентів, обумовлених внутрішніми прагненнями займатися дослідницькою діяльністю. Формування дослідницької компетентності філолога здійснюється за умови активності самого суб'єкта цієї діяльності та потребує активізації відповідних характерологічних, особистісних рис учителя. Оскільки феномен дослідницької компетентності нас цікавить із позиції можливостей його розвитку та вдосконалення в науково-методичній системі ліцею, то увагу акцентуємо на інтегративності поняття. У науці використовують різні підходи до визначення змісту поняття «дослідницька компетентність», зокрема компетентнісний, процесуально-технологічний, діяльнісний, системний, ціннісно-діяльнісний, універсальний (Грозан, 2015). Застосуємо комплексний підхід до аналізу, щоб виділити сутнісні ознаки поняття. З цією метою використано метод дефінітивного аналізу. Вибірку становили 20 визначень поняття «дослідницька компетентність». Було узагальнено підходи вітчизняних науковців, категорійні ознаки базового поняття дослідження, зміни в підходах за період з 2012 до 2021 рр. Результати аналізу представлені в *таблиці 1*.

Проведений аналіз свідчить, що науковці тлумачать дослідницьку компетентність як цілісну інтегративну (інтеграційну, інтегральну) якість (Л. Бондаренко, Л. Бурчак, М. Головань, Н. Дівінська, Н. Дяченко, Н. Любчак, О. Норкіна, К. Степанюк В. Яценко,); інтегровану/інтегративну особистісно-професійну якість фахівця (Н. Бірук, Л. Карпова, С. Кравченко, М. Кудла С. Н. Сидорчук, Сисоєва, Н. Тягло,), якісну характеристику особистості (С. Грозан), компонент професійної компетентності (Н. Карлова, А. Нікітіна), здатність вирішувати проблеми в педагогічній діяльності, знання методів наукового пошуку А. Лугова), багатоаспектне утворення (Т. Ваколя).

Нам близький цілісний інтегративний підхід, адже в єдине особистісне утворення об'єднуються знання, уміння, навички, досвід діяльності дослідника, особистісно-професійні якості/характеристики, ціннісне ставлення, мотивація до наукового пошуку. Результати аналізу змісту поняття «дослідницька компетентність» узагальнено в *таблиці 2*.

Категорійні ознаки дослідницької компетентності

Науковці	Категорійні ознаки дослідницької компетентності
М. Головань, В. Яценко (2012)	Інтегративна, особистісна, когнітивна, ціннісна, діяльнісна, операційна, творча, методична, прогностична, рефлексійна.
К. Степанюк (2012)	Інтегральна, особистісна, пізнавальна, операційна, діяльнісна.
Н. Любчак, 2013	Інтегративна, особистісна, когнітивна, ціннісна, діяльнісна, пізнавальна, методична, творча, прогностична, аналітична, рефлексійна.
Т. Ваколя (2014)	Багатоаспектна, особистісна, мотиваційна, діяльнісна, професійна, рефлексійна.
С. Грозан (2015)	Особистісна, усвідомлена, діяльнісна.
С. Сисоєва (2016)	Інтегрована, мотиваційна, методологічна, особистісно-значуща, інноваційна, творча.
Н. Дівінська, Н. Дяченко (2016)	Інтегративна, когнітивна, ціннісна, особистісна, діяльнісна, пізнавальна, методична, творча, прогностична, аналітична, рефлексійна.
Л. Бондаренко (2017)	Інтегративна, когнітивна, особистісна, ціннісна, психологічна, діяльнісна, організаційна.
О. Норкіна (2017)	Інтегрована, мотиваційна, ціннісна, системна, когнітивна, особистісна.
С. Кравченко (2018)	Інтеграційна, когнітивна, діяльнісна, методологічна, методична, творча, особистісна, організаційна, прогностична, аналітична.
Л. Бурчак (2019)	Методологічна, аналітична, діяльнісна, організаційна, прогностична.
Н. Бірук (2019)	Інтегрована, особистісна, професійна, мотиваційна, методологічна, творча, інноваційна.
А. Лугова (2019)	Когнітивна, аналітична
Л. Карпова (2019)	Інтегрована, особистісно-професійна, мотиваційна, методологічна, практична, індивідуальна, системна.
С. Кравченко (2019)	Компетентнісна, професійна, когнітивна, ціннісна, мотиваційна, особистісна.
Н. Тягло (2020)	Інтегративна, особистісно-професійна, мотиваційно-ціннісна, когнітивна, операційно, діяльнісна, особистісно-рефлексивна.
Н. Сидорчук (2020)	Інтегральна, особистісна, професійна, методологічна, когнітивна, пізнавальна.
М. Кудла (2020)	Інтегративна, особистісна, когнітивна, ціннісна, діяльнісна.
Н. Карлова, А. Нікітіна (2021)	Професійна, комплексна, когнітивна, ціннісна, аналітична, діяльнісна, прогностична, аналітична.

Грунтуючись на лексико-семантичному полі, характеризуємо здатності особистості, яка володіє дослідницькою компетентністю, а саме: здатність здійснювати дослідницьку діяльність, здатність до інноваційної діяльності, організації науково-дослідної роботи, рефлексивної діяльності, здатність володіти способами діяльності в нестандартних ситуаціях, виявляти, ставити, вирішувати проблеми в педагогічній діяльності, володіти науковим мисленням. Забезпечують здійснення дослідницької діяльності методи

наукового пізнання та творчий підхід. Науковці відзначають також відповідний рівень володіння методологією наукового дослідження та необхідність цілісної системи знань умінь, навичок, особистісних якостей, для здатності й готовності до дослідницької діяльності за умови внутрішньої потреби особистості в такій діяльності. Поняття дослідницької компетентності охоплює ціннісну, мотиваційну, знаннєву (когнітивну), методологічну, діялісно-операційну, прогностичну, аналітичну та рефлексивну ознаки.

Узагальнені результати аналізу дефініції «дослідницька компетентність» учителя

Автор	Ключові компоненти
Л. Бондаренко (2017), М. Головань (2012), Н. Дівінська, Н. Дяченко (2016), Н. Любчак (2013), Н. Карлова (2021), М. Кудла (2020), А. Нікітіна (2021) Н. Тягло (2020), В. Яценко (2012).	знання, уміння, навички, досвід, цінності, якості, готовність, здатність
С. Грозан (2015), К. Степанюк (2012)	способи діяльності, готовність
Т. Ваколя (2014)	мотивація, досвід, професійна спрямованість, якості, здатність
О. Норкіна (2017), С. Сисоєва (2016)	мотивація, методологія, цінності, якості
С. Кравченко (2018)	знання, уміння, готовність, здатність
Н. Бірук (2019), Л. Бурчак (2019)	мотивація, уміння
С. Кравченко (2019), А. Лугова (2019)	здатність, уміння
Л. Карпова (2019)	мотивація, рівень володіння, якості
Н. Сидорчук (2020)	якості, методологічна культура, знання, уміння, способи діяльності

Конкретизуючи підсумки теоретичних напрацювань із проблеми змістового наповнення базового поняття, зробимо узагальнення, що дослідницька компетентність являє собою сукупність якостей особистості; передбачає володіння дослідницькими знаннями, уміннями, навичками; готовність і мотивацію до здійснення дослідницької діяльності і впровадження результатів досліджень у свою роботу.

Проведений теоретичний аналіз дає можливість визначити підходи до розуміння сутності дослідницької компетентності вчителя української мови та літератури, яку ми розглядаємо як інтегративно-професійну властивість особистості, що синтезує: особистісно-рефлексивні якості, сприятливі для реалізації вчителя-філолога в дослідницькій діяльності; систему цінностей та мотивацію здійснювати науковий пошук у галузі філології, методики, педагогіки; знання, уміння, навички, що забезпечують ефективну дослідницьку діяльність; готовність до саморозвитку на основі усвідомлення значущості дослідництва в мовно-літературній галузі знань; успішний досвід наукового дослідження; здатність вирішувати науково-методичні проблеми та реалізовувати інтеграцію освіти і науки у вивченні мови та літератури. Зазначимо, що володіння дослідницькою компетентністю сприяє розвитку вміння аналізувати і вирішувати проблеми міждисциплінарного (професійного) характеру (Сердюк, 2022 b, с. 89). Від осо-

бистості вчителя та його мотивації залежатиме професійна самореалізація. Успішній професійній діяльності сприяють вміння самостійно здобувати знання, критично їх переосмислювати і творчо використовувати для виконання фахових завдань (Базиль, & Орлов, 2018).

Сутність базового поняття представлена на *рис. 1*.

Підсумовуючи теоретичні напрацювання із проблеми змістового наповнення базового поняття, вважаємо, що дослідницька компетентність може стати основою для розвитку загальних і спеціальних компетентностей учителя-словесника. Світова практика кар'єрного росту вчителя пов'язана з дослідництвом. З-поміж вимог просування вчителя на вищі етапи кар'єри визначають позитивну оцінку, тривалість професійного досвіду, демонстрацію специфічних компетенцій, професійний розвиток, дослідницьку діяльність. Без сформованої дослідницької компетентності вчителю неможливо організувати таку діяльність (Sadovets, 2021).

Тож компетентний учитель української мови і літератури здатний не тільки виконувати складні професійні завдання, але й інтегруватися у світовий освітній простір. Дослідницьку компетентність розглядаємо як важливу умову реалізації індивідуальної дослідницької траєкторії вчителя-філолога та системного залучення учнів до навчально-дослідницької роботи.

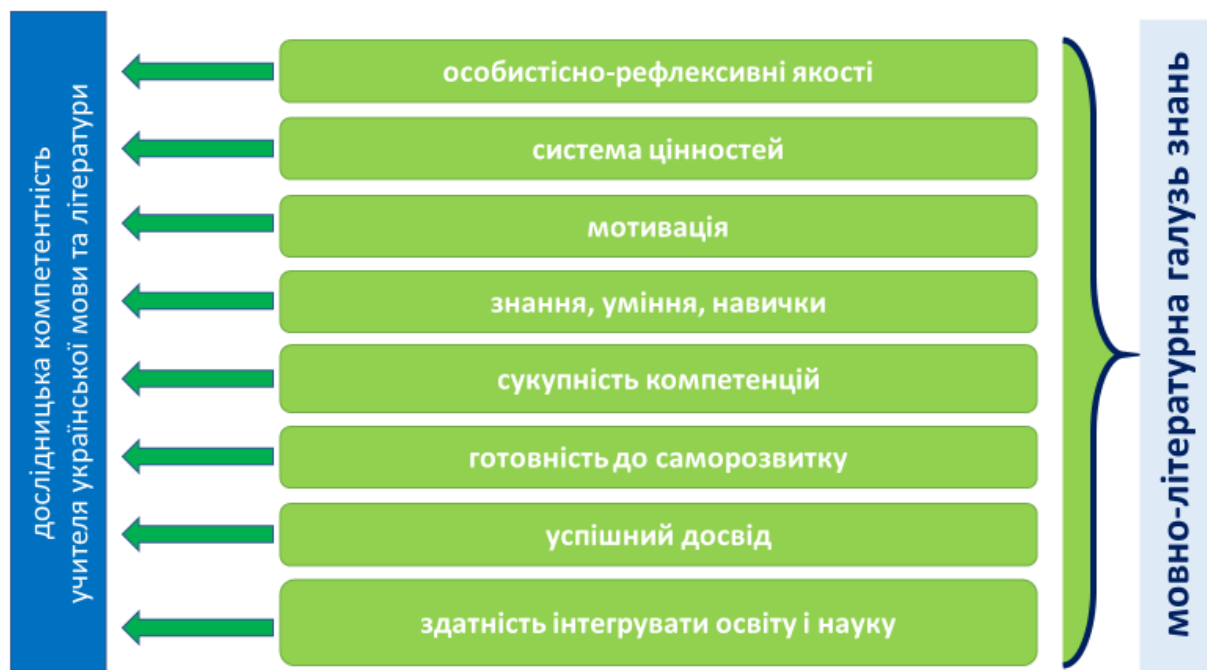


Рис. 1. Сутність базового поняття дослідження.

Висновки. На основі аналізу наукових джерел з'ясовано стан вивченості проблеми розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови та літератури, систематизовано логіко-сміслові зв'язки між суміжними та базовими поняттями, визначено характерні ознаки дослідницької компетентності вчителя в новій парадигмі освіти, пов'язаній з дослідницькою діяльністю. Визначено сутність понять «учитель української мови та літератури», «дослідницька компетентність учителя української мови та

літератури», що особливо важливо за умов створення мережі закладів загальної середньої освіти. Підтверджено, що дослідницька компетентність – це інтегрована особистісно-професійна властивість особистості вчителя та визначено зміст дефініції «дослідницька компетентність учителя української мови та літератури». Структура дослідницької компетентності вчителя української мови та літератури та ґрунтовна характеристика її компонентів будуть презентовані в подальших дослідженнях.

Список посилань

- Базиль, Л., & Орлов, В. (2018). Консультування з кар'єри: конструктивна взаємодія науки і практики. *Professional Pedagogics*, 1(18), 4-10. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.4-10>
- Базиль, Л. (2016). *Теоретичні і методичні засади розвитку літературознавчої компетентності майбутніх учителів української мови і літератури*. (Дис. доктора пед. наук). Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова.
- Верховна Рада України (2017, 5 вересня). *Про освіту: Закон України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
- Верховна Рада України (2020, 16 січня). *Про повну загальну середню освіту: Закон України*, <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20>
- Верховна Рада України (2020, 23 грудня). *Професійний стандарт за професією «Вчитель закладу загальної середньої освіти»*. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
- Грозан, С. (2015). Методологічні підходи до визначення сутності та змісту поняття «дослідницька компетентність». *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 141(1), 111-114.
- Коваленко, Л. (2017). *Розвиток професійної компетентності вчителя української мови та літератури в системі післядипломної освіти: методичний посібник*. Суми: Ніко.
- Коваль, В. (2013). *Теоретичні й методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах: монографія*. Умань: ПП Жовтий О. О.
- Міністерство освіти і науки України (2019, 20 червня). *Стандарт вищої освіти України*. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

Міністерство освіти і науки України (2022, 6 липня). *План відновлення України: освіта та наука як фундамент розвитку людського потенціалу*. <https://mon.gov.ua/ua/news/plan-vidnovlennya-ukrayini-osvita-ta-nauka-yak-fundament-rozvitku-lyudskogo-potencialu>

- Ничкало, Н. (Ред.). (2000). *Професійна освіта: словник*. Київ: Вища школа.
- Нікітіна, А. (2013). *Педагогічний дискурс учителя словесника: монографія*. Київ: Ленвіт.
- Радкевич, О., & Радкевич, О. (2021). Актуальні компетентності педагогічних працівників для організації дистанційного навчання. *Professional Pedagogics*, 2 (21), 53-59. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.21.53-59>
- Семенов, О., & Земка О. (2014). *Формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів-словесників: теорія і практика: монографія*. Суми: Ніко.
- Сердюк, Г. (2022 а). Теоретичні аспекти забезпечення професійного самовизначення учнів у наукових ліцеях. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 204-210. <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.32>
- Сердюк, Г. (2022 б). Компетентнісний підхід у формуванні гнучких умінь (soft skills) як передумова професійного самовизначення учнів у наукових ліцеях. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*, 1 (4), 82-91. <https://doi.org/10.15804/ve.2022.04.10>
- Сиваш, С. (2020). Педагогічний супровід розвитку творчого потенціалу вчителів української мови та літератури в системі післядипломної освіти: особливості експериментального навчання. *Інноваційна педагогіка*, 23 (2), 105-109.
- Сидоренко, В. (2015). Феноменологія педагогічної майстерності вчителя-словесника в умовах трансформаційних освітніх процесів. У *Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи: монографія*, (с. 156-199). Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова.
- Сидоренко, В. (2013). *Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти*. (Автореферат дис. доктора пед. наук). Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України.
- Сисоєва, С., & Козак, Л. (2016). *Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи: навчальний посібник*. Київ: Едельвейс.
- Столяренко, О., & Столяренко, О. (2021). Формування професійної компетентності майбутнього вчителя. У *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика: збірник наукових статей*, (с. 330-334). Суми: НіКО
- Sadovets, O. (2021). Teacher career development in European countries and its consistency with teacher competence framework. *Comparative Professional Pedagogy*, 11 (1), 63-71. [https://doi.org/10.3189/2308-4081/2021-11\(1\)-9](https://doi.org/10.3189/2308-4081/2021-11(1)-9)

Переклад і транслітерація

- Bazyl, L., & Orlov, V. (2018). Konsultuvannia z kariery: konstruktyvna vzaiemodiiia nauky i praktyky [Career counseling: constructive interaction of science and practice]. *Professional Pedagogics*, 1(18), 4-10. <https://doi.org/10.32835/2223-5752.2019.18.4-10>, [in Ukrainian].
- Bazyl, L. (2016). *Teoretychni i metodychni zasady rozvytku literaturoznavchoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv ukrainskoi movy i literatury [Theoretical and methodological foundations of the development of literary competence of future teachers of the Ukrainian language and literature]*. (Dys. doktora ped. nauk). Kyiv: NPU im. M.P. Drahomanova, [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy (2017, 5 veresnia). *Pro osvitu* [About education]. Zakon Ukrainy [Law of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>, [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy (2020, 16 sichnia). *Pro povnu zahalnu seredniu osvitu*. [On comprehensive general secondary education]. Zakon Ukrainy [Law of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/go/463-20>, [in Ukrainian].
- Verkhovna Rada Ukrainy (2020, 23 hrudnia). *Profesiyni standart za profesiieiu «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity»* [Professional standard for the profession "Teacher of a general secondary education institution]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>, [in Ukrainian].
- Hrozan, S. (2015). Metodolohichni pidkhody do vyznachennia sutnosti ta zmistu poniattia «doslidnytska k-ta» [Methodological approaches to determining the essence and content of the concept of "research subject"]. *Naukovi zapysky*. Seriia: Pedagogichni nauky [Proceedings. Series: Pedagogical sciences], 141(1), 111-114, [in Ukrainian].
- Kovalenko, L. (2017). *Rozvytok profesiinoi kompetentnosti vchytelia ukrainskoi movy ta literatury v systemi pisliadyploinoi osvity [Development of professional competence of a teacher of the Ukrainian language and literature in the system of postgraduate education]*. Metodychnyi posibnyk. Sumy: Niko, [in Ukrainian].
- Koval, V. (2013). *Teoretychni y metodychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv-filolohiv u vyshchyykh pedagogichnykh navchalnykh zakladakh : monohrafiia [Theoretical and methodological foundations of formation of professional competence of future teachers-philologists in higher pedagogical educational institutions: monograph]*. Uman: PP Zhovtyi O. O., [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2019, 20 chervnia). *Standart vyshchoi osvity Ukrainy*. [Standard of higher education of Ukraine]. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>, [in Ukrainian].

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2022, 6 lypnia). *Plan vidnovlennia Ukrainy: osvita ta nauka yak fundament rozvytku liudskoho potentsialu* [Ukraine's recovery plan: education and science as a foundation for the development of human potential]. <https://mon.gov.ua/ua/news/plan-vidnovlennya-ukrayini-osvita-ta-nauka-yak-fundament-rozvytku-lyudskogo-potencialu>, [in Ukrainian].

Nychkalo, N. (red.). (2000). *Profesiina osvita: slovnyk* [Vocational education: dictionary]. Kyiv: Vyshcha shkola, [in Ukrainian].

Nikitina, A. (2013). *Pedahohichni dyskurs uchytelia slovesnyka : monohrafiia* [Pedagogical discourse of a teacher of vocabulary: monograph]. Kyiv: Lenvit, [in Ukrainian].

Radkevych, O., & Radkevych, O. (2021). Aktualni kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv dlia orhanizatsii dystantsiinoho navchannia [Current competences of pedagogical workers for the organization of distance learning]. *Professional Pedagogics*, 2 (21), 53-59. <https://doi.org/10.32835/2707-3092.2020.21.53-59>, [in Ukrainian].

Semenoh, O., & Zemka O. (2014). *Formuvannia doslidnytskykh umin u maibutnikh uchyteliv-slovesnykiv: teoriia i praktyka: monohrafiia* [Formation of research skills in future verbal teachers: theory and practice: monograph]. Sumy: Niko, [in Ukrainian].

Serdiuk, H. (2022 a). Teoretychni aspekty zabezpechennia profesiinoho samovyznachennia uchniv u naukovykh litseiakh]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 1, 204-210. <https://doi.org/10.32782/apv/2022.1.1.32>, [in Ukrainian].

Serdiuk, H. (2022 b). Kompetentnisnyi pidkhid u formuvanni hnuchkykh umin (soft skills) yak peredumova profesiinoho samovyznachennia uchniv u naukovykh litseiakh [A competent approach in the formation of soft skills as a prerequisite for professional self-determination of students in scientific lyceums]. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*. 1 (4), 82-91. <https://doi.org/10.15804/ve.2022.04.10>, [in Ukrainian].

Syvash, S. (2020). Pedahohichni suprovid rozvytku tvorchoho potentsialu vchyteliv ukraïnskoi movy ta literatury v systemi pisliadyplomnoi osvity: osoblyvosti eksperymentalnoho navchannia [Pedagogical support for the development of the creative potential of Ukrainian language and literature teachers in the post-graduate education system: features of experimental training]. *Innovatsiina pedahohika* [Innovative pedagogy]. 23(2), 105-109, [in Ukrainian].

Sydorenko, V. (2015). Fenomenolohiia pedahohichnoi maïsternosti vchytelia-slovesnyka v umovakh transformatsiinykh osvıtnykh protsesiv. *Pedahohichna tvorhist, maïsternist, profesionalizm u systemi pidhotovky osvıtianskykh kadriv: zdobutky, poshuky, perspektyvy : monohrafiia* [Pedagogical creativity, skill, professionalism in the system of training educational personnel: achievements, searches, prospects: monograph]. Kyiv: NPU imeni M.P. Drahomanova, 156-199, [in Ukrainian].

Sydorenko, V. (2013). *Teoretychni i metodychni zasady rozvytku pedahohichnoi maïsternosti vchytelia ukraïnskoi movy i literatury v systemi pisliadyplomnoi osvity* [Theoretical and methodological foundations of the development of pedagogical skills of a teacher of the Ukrainian language and literature in the system of postgraduate education]. (Avtoreferat dys. doktora ped. nauk). Kyiv: Instytut ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, [in Ukrainian].

Sysoieva, S., & Kozak, L. (2016). *Rozvytok doslidnytskoi kompetentnosti vykladachiv vyshchoi shkoly: navchalnyi posibnyk* [Development of research competence of higher school teachers: a study guide]. Kyiv: Edelveis, [in Ukrainian].

Stoliarenko, O., & Stoliarenko, O. (2021). Formuvannia profesiinoy kompetentnosti maibutnoho vchytelia. *Osobystisno-profesiina kompetentnist pedahoha: teoriia i praktyka: zbirnyk naukovykh statei* [Personal and professional competence of the teacher: theory and practice: a collection of scientific articles]. Sumy: NIKO, 330-334, [in Ukrainian].

Sadovets, O. (2021). Teacher career development in European countries and its consistency with teacher competence framework. *Comparative Professional Pedagogy* 11(1), 63-71. [https://doi.org/10.3189/2308-4081/2021-11\(1\)-9](https://doi.org/10.3189/2308-4081/2021-11(1)-9), [in English].

THE ANALYSIS OF THE BASIC RESEARCH DEFINITIONS OF THE DEVELOPMENT TEACHERS' RESEARCH COMPETENCE LANGUAGE AND LITERATURE

Halyna Serdiuk

Postgraduate Student of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0003-2660-5553> , e-mail: serdyuk.galina@gmail.com

Abstract

The relevance of the development of the research orientation of pedagogical activity is determined by the modern paradigm of education, which requires a teacher capable of organizing research-oriented education; relevance is also due to the objective need to formulate comprehensive definitions of the basic concepts of the investigated problem of the development of the research competence of a Ukrainian language and literature teacher in the system of scientific and methodological work of the lyceum.

The purpose of the article is to analyze modern studies regarding the issue of the research competence development of the Ukrainian language and literature teacher, to carry out a terminological analysis of the conceptual and categorical apparatus of the scientific problem, to clarify the logical and semantic content of the basic concepts of the study: "Ukrainian language and literature teacher", "research competence of a Ukrainian language and literature teacher".

Methods: study of scientific sources, psychological-pedagogical and scientific-methodological literature, legislative acts and normative-legal documents – to find out the degree of the problem development; generalization and systematization – to generalize the theoretical foundations of the researched problem, clarify the content of the concepts: "Ukrainian language and literature teacher", "research competence of the teacher"; definitive analysis – to clarify the logical-semantic content of the basic research concepts "Ukrainian language and literature teacher", "research competence of the Ukrainian language and literature teacher".

Results: the analysis and systematization of modern scientific research on the problem of the development of the research competence of a philology teacher was carried out, the basic concepts of the scientific problem of the development of the research competence of the teacher of the Ukrainian language and literature were identified and characterized, and the generic-species relations between the basic and related concepts were established.

Conclusions: the meaning of the concept of "Ukrainian language and literature teacher" has been clarified (a specialist in the linguistic and literary field of knowledge, who has fundamental theoretical training in professional disciplines, has modern teaching methods and learning technologies, provides quality teaching of the Ukrainian language and literature, solves educational, innovative, methodological, research problems and creates a socio-cultural environment in an educational institution); the content of the definition "research competence of the Ukrainian language and literature teacher" has been clarified (an integrative and professional property of a person, which synthesizes personal and reflective qualities, favorable for the realization of a philologist teacher in research activities; contains a system of values and motivation to carry out scientific research in the field of philology, methodology, pedagogy; knowledge, abilities, skills that ensure effective research activity; readiness for self-development based on awareness of the importance of research in the linguistic and literary field of knowledge; successful experience of scientific research; the ability to solve scientific and methodological problems and implement the integration of education and science in the study of language and literature).

Keywords: *pedagogical education, Ukrainian language and literature teacher, research competence of the Ukrainian language and literature teacher*

Стаття надійшла до редакції: 07.03.23

Прийнято до друку: 27.04.23